

Pristup informacijama za sve – Ugovor iz Marakesha

Tanja Šupe

prof. rehabilitator, spec. za ranu intervenciju, dipl. bibl.

OŠ Pećine, Odjel za djecu s oštećenjem vida

Prva dječja knjižnica za djecu s oštećenjem vida – Rijeka

tanja.supe@gmail.com

Uvod

Globalno i otvoreno informacijsko društvo cilj je kojem suvremeno društvo teži. Svjedoci smo da je proces nezaustavljivo krenuo u smjeru postizanja tog cilja. Ipak, u tim nastojanjima mnogo je problema čije rješavanje zahtjeva konsenzus u mnoštvu različitih interesa. Jednakost u mogućnostima pristupa informacijama preduvjet je za ostvarivanje informacijskog društva. Postoji niz društvenih skupina koje nisu u ravnopravnom položaju što predstavlja veliki izazov u rješavanju kompleksne problematike. Jedna od takvih skupina su i osobe s invaliditetom. Obzirom na temu ovog članka fokus će se staviti na osobe s oštećenjem vida i druge osobe koje zbog svojih teškoća ne mogu koristiti standardni tisak. Autorsko pravo često je bilo prepreka u ostvarivanju prava na pristup informacijama. Omogućavanje pristupačnog formata za osobe koje ne mogu koristiti standard-

ni tisak zahtijevalo je dozvolu autora što je nerijetko usporavalo, katkad i ograničavalo dostupnost određenog djela. Ugovorom iz Marakesha pristup informacijama ove skupine mijenja se u pozitivnom smislu. U daljnjem tekstu pojasnit će se važnost ovog Ugovora i odredbe koje donosi.

Ugovor iz Marakesha

Ugovor je usvojen na diplomatskoj konferenciji u Marakeshu u lipnju 2013. te pripada skupu ugovora o autorskim pravima koje je usvojila Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO). Na snagu je stupio 30. rujna 2016. Ima kulturnu i humanitarnu dimenziju te je važan za društveni razvoj. (1)

Ugovor je do sada ratificiralo 29 zemalja dok je u 45 zemalja na snazi. (2) Europska unija odgodila je ratifikaciju Ugovora dok se nije riješilo pitanje nadležnosti na sudu EU koja je zatim i potvrđena. Europski parlament u ožujku 2017. izglasao je nacrt odredbi ovog Ugovora i sada svaka članica EU treba isti nacrt implementirati u nacionalno zakonodavstvo. Krajnji rok za države članice da to učine je kraj 2018. Jer će s 1. siječnjem 2019. Ugovor službeno stupiti na snagu na razini Europske unije. (3) Republika Hrvatska je odredbe ovog Ugovora implementirala u nacionalno zakonodavstvo kada je 19. listopada ove godine izglasan Zakon o dopunama i izmjenama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. Značaj ovog ugovora istaknuo je i David Hammerstein koji je od 2009. radio na uspješnim pregovorima, dogovorima i ratifikaciji Ugovora iz Marakesha za

osobe oštećenog vida. Hammerstein je na Međunarodnom stručnom savjetovanju o Ugovoru iz Marakesha održanom 10. svibnja 2018. u Zagrebu istaknuo kako su pregovori u Marakeshu bili su vrlo iscrpljujući i dugotrajni. Bilo je vrlo teško pomiriti interes profita i ljudskih prava, ali naposljetku govorimo o povijesno važnom i uspješnom dogovoru. Osobe koje ne mogu koristiti standardni tisak ovim Ugovorom dobivaju ulaznicu u globalno informacijsko društvo koje nema granica. Pristup informacijama biti će znatno olakšan zbog dvije važne odredbe koje Ugovor donosi. Prva je iznimka od autorskog prava i srodnih prava koja dopušta osiguravanje pristupačnog formata bez prethodno zatražene dozvole od strane autora. Druga je razmjena pristupačnih formata između država potpisnica Ugovora.

Zakon o dopunama i izmjenama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima RH

Republika Hrvatska je donošenjem ovog zakona u potpunosti implementirala odredbe Ugovora u svoje nacionalno zakonodavstvo prema nacrtu koji je donijela europska komisija. Najvažnije izmjene odnose se na članak 86 koji govori o iznimci od autorskih prava za potrebe izrade pristupačnog formata osobama koje zbog svojih teškoća ne mogu koristiti standardni tisak.

Zakon propisuje: “Za potrebe osoba s invaliditetom dopušteno je korištenje autorskih djela na način koji je u izravnoj vezi s invaliditetom tih

osoba i koje je nekomercijalne naravi, a u opsegu potrebnom za odnosni invaliditet.” (4)

U smislu ovog Zakona “autorska djela i predmeti srodnih prava” su djela u obliku knjiga, periodičkih publikacija, novina, časopisa ili drugih vrsta zapisa, notacija, uključujući notne materijale te ilustracije koje su s njima povezane, na bilo kojem mediju, uključujući u zvučnom obliku, kao što su zvučne knjige, te djela u digitalnom obliku, koja su zaštićena autorskim pravom ili srodnim pravima i koja su zakonito izdana ili na drugi način zakonito objavljena javnosti. (4)

Korisnik u smislu ovog Zakona bez obzira na postojanje nekog drugog oblika invaliditeta je osoba koja:

- je slijepa,
- ima oštećenje vida koje nije moguće popraviti tako da joj vidna funkcija bude u osnovi istovjetna onoj koju ima osoba koja nema takvo oštećenje te koja zbog toga ne može čitati tiskana djela u istoj mjeri kao osoba koja nema takvo oštećenje,
- ima perceptivne smetnje ili poteškoće u čitanju te zbog toga ne može čitati tiskana izdanja u istoj mjeri kao osoba koja nema takve smetnje ili poteškoće ili
- zbog tjelesnog oštećenja ili motoričkih smetnji nije u stanju držati knjigu ili rukovati njome ili fokusirati ili pomicati oči u mjeri u kojoj bi se u načelu omogućilo čitanje.

Govoreći o pristupačnom formatu, zakon propisuje da je to svaki primjerak autorskog djela napravljen na drugačiji način ovisno o potrebama ko-

risnika. Može biti zvučna knjiga, knjiga na brajici, strojno čitljivi oblici, građa lagana za čitanje, uvećani format, e-knjiga.

Pristupačni primjerak može osigurati ovlaštenu subjekt koji je u smislu ovoga Zakona subjekt koji na neprofitnoj osnovi pruža korisnicima usluge obrazovanja, osposobljavanja, adaptivnog čitanja ili pristupa informacijama, što uključuje i javnu ustanovu ili neprofitnu organizaciju koja iste usluge pruža korisnicima kao jednu od svojih primarnih djelatnosti, institucijskih obveza ili kao dio svojih zadaća od javnog interesa, u skladu s posebnim propisima.

Ovlaštenom subjektu dopušteno je bez odobrenja autora ili nositelja srodnih prava i bez plaćanja naknade, reproduciranje, distribuiranje, pripočavanje javnosti te prerada autorskih djela i predmeta srodnih prava, uključujući računalne programe i baze podataka zaštićene autorskim pravom. U svrhu osiguravanja pristupačnog formata korisniku. Ovlaštenu subjekt dužan je poštovati cjelovitost dijela u odnosu na izvornik. Zakon nadalje propisuje obveze ovlaštenog subjekta u smislu pružanja podataka o dostupnim djelima drugim zainteresiranim subjektima i Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo koje će iste podatke slati Europskoj komisiji koja ih stavlja u na raspolaganje u središnje mjesto za pristup informacijama na internetu. Podatci se redovno ažuriraju i javno su dostupni. Zakon propisuje poslovanje na tržištu Europske unije, što znači da korisnik može pribaviti pristupačni primjerak od bilo kojeg ovlaštenog subjekta s područja EU, istovjetno ovlaštenu subjekt iz RH može izraditi pristupačni primjerak za bilo kojeg korisnika s područja EU.

Zakon je u ovom trenutku već stupio na snagu, ostaje nam vidjeti kako će zaživjeti u praksi i kakva će biti stvarna primjena.

Zaključak

Imajući na umu da se suvremeni način života odvija ubrzanim tempom, što utječe na hiperprodukciju novih informacija koje treba učiniti dostupnima korisnicima koji ne mogu koristiti standardni tisak. Postavlja se pitanje koliko je moguće kvalitetno pratiti te procese? Postizanje takvog cilja zahtjeva materijalne resurse što predstavlja izazov i bogatim državama. Ograničena materijalna sredstva zasigurno su čimbenik koji otežava pristup informacijama u smislu dostupnosti pojedinog djela. Idejom razmjene dostupnih primjeraka kroz globalne inicijative i povezivanjem ovlaštenih subjekata koji pružaju usluge izrade pristupačnih formata, želi se postići veća dostupnost djelima i općenito na kvalitetniji način uključiti ovu korisničku skupinu u informacijsko društvo. Ugovor iz Marakesha je definitivno iskorak u borbi za jednakost u ljudskim pravima. Ovaj rad možemo zaključiti riječima predsjednika Hrvatskog saveza slijepih Vojina Perića koji se na Međunarodnom stručnom savjetovanju o Ugovoru iz Marakesha (10. svibnja 2018., Zagreb) zapitao:

“Do kuda!? Gdje je granica pred kojom će profit ustuknuti? Gdje je onaj mrvičak ljudske empatije koji će razumjeti da vid prima 90% informacija, a da ga neki naprosto nemaju i bez knjige žive u posvemašnjem vakuumu.”

Literatura

Ugovor iz Marakeša o pristupu slijepih i slabovidnih osoba objavljenim djelima: EU otvorio put za ratifikaciju. Dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2017/05/10/marrakesh-treaty/> (pristupljeno 07.11.2018.)

WIPO-Administered Treaties. Dostupno na:

http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=843 (pristupljeno 07.11.2018.)

The European Union joins the Marrakesh Treaty. Dostupno na:

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-union-joins-marrakesh-treaty> (pristupljeno 07.11.2018.)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 96/18)

